

Kilpailukyvyn käsite yhtenäisen kansainvälisen talouden teorian peruskivenä

Kansainvälinen tausta –
Teoria, puitejärjestelmät
ja muutospainot

Veikko Reinikainen: Taloustieto Oy

Pertti Haaparanta
Professori

Helsingin kauppakorkeakoulu

Professori *Veikko Reinikainen* sai ennen kuolemaansa viimeisteltyä teoksensa lähes kokonaan kirjallisuusluettelo lukuunottamatta. Kirjan toimitti loppuun hänen vaimonsa, *May Reinikainen*. Heti ensi sivuista lähtien huomaa, että *Veikko Reinikainen* halusi välittää teoksen kautta laajalle ekonomistikunnalle ja kansantaloustieteen opiskelijoille oman, koko uransa aikana kehittyneen näkemyksensä kansainvälisen talouden toimintamekanismeista. Hän jäsenteää esityksensä hyödyntämällä sekä kansainvälisen kaupan että kansainvälisen makroteorian klassisia teorioita. Mielenkiintoista on, että perinteistä poiketen hän ei hyväksy perinteistä jyrkkää jakoa puhtaaseen kaupan teoriaan ja makroteoriaan, jossa kaupan teorian katsotaan kuvaavan talouden pitkän ajan rakenteellista kehitystä ja makroteorian talouden suhdannevaihteluita tämän pitkän ajan tasapainon ympärillä.

Kansainvälisen kaupan teoriaan ja avotalouden makroteorioihin perustuvien keskustelui-

den välillä on ollut perinteisesti jännite, joka perustuu suhteellisten hintojen erilaiseen rooliin näissä teorioissa. Kaupan teorioiden mukaan maan hyvinvointi on sitä suurempi, mitä korkeammat vientihinnat ovat suhteessa tuontihintoihin eli tavallaan mitä huonompi maan hintakilpailukyky on. Avotalouden makroteoriassa taas hintakilpailukyvyn parantamisella eli kotimaan vientihyödykkeiden hintojen alentamisella suhteessa kilpailijoiden hintoihin on keskeinen positiivinen rooli talouden hyvinvoinnin kasvattamisessa. Reinikaiselle viennin kilpailukyvyn käsite on kuitenkin juuri se, joka yhdistää teorian. Hän huomauttaa aivan oikein, että jos kaupan teoriassa kilpailun käsite laajennetaan käsittämään todella konkreettinen yritysten välinen kilpailu, niin on luonnollista, että yhden maan näkökulmasta sen yritysten on kyettävä saamaan tuotteensa kaupaksi. Jos ne kykenevät tekemään sen valmistamalla parempia tuotteita kuin muut, niin silloin maa saa hyödyn myös vientiyritysten tuotteistaan saa-

mien korkeiden hintojen ansiosta. Reinikainen korostaakin talouden transformaatiokykyä, eli kykyä siirtää voimavaroja nopeasti kunakin hetkenä tuottoisimmille toimialoille. Transformaatiokyvyn Reinikainen esittää formaalisti taiten hyödyntäen kaupan perusmallin eli *Heckscher-Ohlin-Samuelson* -mallin perusvälineitä. Reinikainen ei kuitenkaan vie ajatustaan loppuun asti, vaikka hän makrotaloudellisista ongelmista puhuessaan korostaa transformaatiokykyä talouden sopeutuessa esimerkiksi valuuttakurssin devalvoitumiseen. Miten esimerkiksi talouspolitiikan välineet, joilla pitkän ajan transformaatiokykyä pidetään yllä (jos mitenkään) suhtautuvat niihin keinoihin (kuten valuuttakurssimuutoksiin), joilla sopeudutaan lyhyen ajan ongelmiin? Viennin kilpailukykyä korostaessaan Reinikainen on myös paikoin lähellä unohtaa yleisen tasapainon näkökulman, jota hän muutoin tuo esille voimakkaasti. Tämä näkyy mm. siinä, että hän pitää ns. tulovaihtosuhdetta, eli vientisektorin tuotannon arvoa mitattuna suhteessa tuontihintoihin parhaana kansainvälisestä työnjaosta saatavan hyödyn mittana (s. 59). Jos näin olisi, niin annetuilla hinnoilla kansantalouden olisi siis hyvä erikoistua täysin vientituotantoon. Tällaista näkemystä on mahdotonta perustella niillä keinoin, joita Reinikainen esittelee (jos unohdamme yksinkertaisen ricardolaisen teorian). Vientituotannon maksimointi on yleisessä tasapainossa samaa kuin tuonnin maksimointi.

Sama ”vientiharha” tulee esiin myös, kun Reinikainen käsittelee makrotaloudellisia ongelmia. Pohtiessaan ulkoisen tasapainon käsitteen mielekkyyttä hän arvostelee jyrkästi uusin ta avotalouden makroteoriaa. Sen mukaan maan ulkoinen velka ei ole ongelma, koska se on viime kädessä yksityisten kansalaisten velkaa. Jos markkinat toimivat hyvin, niin velkaa

ei koskaan anneta eikä oteta liikaa. Reinikainen viittaa kuluttajien rajattuun rationaalisuuteen ja muihin vastaaviin tekijöihin, joiden perusteella velkaa voidaan antaa tai ottaa liikaa. Jos maa on ylivelkaantunut nettona muualle maailmaan, niin on selvää, että markkinoilla nousee paineita sen valuuttakurssia vastaan. Mutta eikö viime kädessä oikeaa toimintaa ole puuttua suoraan ylivelkaantumisen syihin? Jos näin on, niin ulkoisen tasapainon käsite on relevantti vain, jos politiikka ei ole kunnollista. Tämä on optimointikäyttäytymiseen perustuvien mallien yksi keskeisistä opetuksista: ulkoinen tasapaino määritellään niissä intertemporaalisen budjettirajoitteen kautta, ei velan muutoksen eli vaihtotaseen kautta kuten perinteisessä teoriassa, johon Reinikainenkin nojautuu. Uudessa teoriassa olemassa oleva velka vaikuttaa tietysti talousyksiköiden käyttäytymiseen, mutta siitä ei suoraan seuraa mitään tiukkoja rajoja minkään yksittäisen ajanjakson vaihtotaseen vajeelle. Reinikaisen mukaan ulkoisen tasapainon käsite on tärkeä, vaikka maa olisi valuuttaliitossa. Tämä on vielä ongelmallisempi väite. Jos Lahden kaupungin asukkaat ovat ylivelkaantuneita muualle maailmaan, niin mikä merkitys sillä on Lahden kaupungin toimille? Ainoastaan silloin, kun Lahden kaupunki on valmis sosialisoimaan kaupunkilaisten velat voimme sanoa, että Lahden kaupungin ulkoisella velalla on merkitystä talouspoliittisille päätöksenteolle.

Näkemyks ulkoisen tasapainon tärkeydestä johtaa Reinikaisen pitämään maksutaserajoitteista kasvu-uraa tasapainoisen halutun (warranted) kasvun määritelmänä. Tätä kautta hän päätyy tarkastelemaan pitkän ajan kehitystä *Harrod-Domar* -kasvumallin pohjalta, koska mikään ei hänen mukaansa takaa, että talous päätyisi maksutaserajoitteisen kasvun uralle

automaattisesti. Muualla kirjassa hän korostaa innovaatioiden merkitystä talouden kilpailukyyn määrittäjänä, mutta hän ei kytke tätä keskustelua millään tavalla esitykseensä maksutaserajoitteisesta kasvusta. Yhteys olisi luonnollinen, mutta hankalasti analysoitavissa Harrod-Domar -kehikossa. Vastaavasti Harrod-Domar -malli antaa melkoisen äärimmäisen (negatiivisen) kuvan talouksien transformaatiokyvystä.

Ne meistä, jotka ovat seuranneet Veikko Reinikaisen tutkimustoimintaa pidemmän ajan, eivät ylläty siitä, että hän korostaa ostovoimapariteetin merkitystä hintakilpailukyyn indikaattorina. Ostovoimapariteetti on hänen tapansa kytkeä kaupan teoria avotalouden makroteoriaan ja antaa hintakilpailukyyn käsitteelle konkreettinen sisältö. Jos oletamme, kuten puhtaassa kaupan teoriassa tehdään, että arbitraasi on täydellistä sekä hyödyke- että valuutamarkkinoilla, niin hyödykkeen hinnan on oltava sama kaikkialla maailmassa, kun se mitataan samassa valuutassa. Koska hintaindeksit ovat yksittäisten hintojen lineaarisesti homogeenisia funktioita, niin hyödykekorienkin on oltava tasapainossa yhtä kalliita kaikkialla. Poikkeamat tästä ovat merkkejä epätasapainosta. Epätasapainon korjaamista talouspolitiikan keinoin hän käy läpi klassisen *Cordenin* sisäinen – ulkoinen tasapaino -kehikon avulla.

Reinikainen ei käy läpi perusteellisesti ostovoimapariteetista käytyä keskustelua eikä myöskään viittaa empiiriseen tutkimukseen. Keskustellessaan kaupan teoriasta hän aivan perustellusti painottaa, kuinka tärkeää epätäydellinen kilpailu on useimmilla markkinoilla. Avotalouden makroteoriassa epätäydellinen kilpailu tarjoaa mahdollisuuden ymmärtää, miksi valuuttakurssien muutokset näkyvät reaalisissa valuuttakurssissa pitkän aikaa tai miksi valuuttakurssien muutokset voivat jopa

muuttaa markkinoiden kilpailutilanteita ja reaalisia valuuttakursseja pysyvästi (ns. hystereesi-ilmiö). Tällöin ostovoimapariteetilla ei ole mitään tasapainotulkintaa. Nämä teoriat olisivat tehneet mahdolliseksi sitoa kaupan teoria ja avotalouden makroteoria toisiinsa vaihtoehtoisesta näkökulmasta.

Tässä tulee esiin kirjan suurin heikkous, joka näkyy erityisesti sen alkuosassa. Siinä ei kansainvälisen kaupan teorian osalta esitellä lainkaan uudempia teorioita tai empiiristä tutkimusta. Tämä on valitettavaa, koska ne monelta osin tukevat Reinikaisen jo vuosia sitten perinteisiin teorioihin kohdistamaa arvostelua. Teoriaahan on laajennettu niin, että sen avulla kyetään erittelemään epätäydellisen kilpailun, monikansallisten yritysten sekä kaupan ja taloudellisen kasvun välistä yhteyttä. Reinikaiselle keskeinen käsite, talouden transformaatiokyky, olisi varmasti syventynyt tätä kautta. Sama huomautus voidaan esittää kirjan makroteoriaa käsittelevään osuuteen. Kirjan toinen heikkous ja samalla paradoksaalisesti sen vahvuus on se, että käytetyt keskeiset perusteoriat esitetään oppikirjaksi hieman liian kursorisesti. Reinikainen kommentoi kuitenkin niistä käytyä keskustelua syvällisesti ja varsin laajalti. Erityisesti on syytä mainita hänen huomautuksensa Heckscher-Ohlin-Samuelson -mallista (tai uusklassisesta teoriasta, kuten hän sitä kutsuu), jota hän on tutkinut väitöskirjastaan lähtien. Niin ollen kirja sopii mainiosti käytettäväksi jonkin muun oppikirjan rinnalla.

Kirjan loppuosa on omistettu laajemmille globaalia taloutta koskevien kysymysten erittelylle. Se sisältää myös katsauksen taloudellisen yhdentymisen historiaan. Makrotalousosassa on myös käsitelty perusteellisesti kansainvälisen rahajärjestelmän kehitystä. Kaikkiin näihin Veikko Reinikaisella on persoonallinen näkö-

kulma. Tämä yhdessä sen kanssa, että hän on koonnut yksiin kansiin paljon tietoa tekee kirjasta erittäin arvokkaan. Tältä osin suosittelen sitä erittäin mielelläni käytettäväksi oppikirjana sellaisenaan. Reinikaisen kirja on ilmeisesti ainoa suomen kielellä saatavilla oleva teos, joka kattaa kansainvälisen talouden eri puolet. Osuuteen sisältyy myös Reinikaisen arvio Suomen 1990-luvun laman syistä. Hän näkee kriisin kehittyneen hitaasti koko 1980-luvun ajan. Ulkoisen tasapainon tavoitteesta etäännyttiin koko vuosikymmenen ajan. Pääomanliikkeiden

avaaminen helpotti alussa vajeiden rahoitusta. Vajeet johtuivat paljolti investointien voimakkaasta kasvusta, mutta Reinikaisen mukaan niiden rakenne oli vinoutunut, eli ne eivät olleet tuottavia. Sille, miksi näin oli hän ei tarjoa selitystä. Ehkä tässä olisi ollut hyvä paneutua syvemmälle talouden transformaatiokykyyn tai sen puutteeseen. Joka tapauksessa tämäkin osuus on hyvä osoitus Reinikaisen taidosta eritellä tapahtunutta vankan teoreettisen ajattelun pohjalta. □